

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
SƏHIYYƏ NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN TİBB UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

ƏHMƏD VAQİF OĞLU ORUCOV

**AZƏRKİMYA İSTEHSALAT BİRLİYİNDƏ ÇALIŞAN
İŞÇİLƏRDƏ AĞIZ BOŞLUĞUNUN VƏZİYYƏTİ VƏ
ONLARDA ƏSAS STOMATOLOJİ XƏSTƏLİKLƏRİN
MÜALİCƏ – PROFİLAKTİKA TƏDBİRLƏRİ**

3226.01 – Stomatologiya

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2014

Dissertasiya işi Azərbaycan Tibb Universitetinin terapevtik stomatologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

tibb üzrə elmlər doktoru, dosent

A.M.SƏFƏROV

Elmi məsləhətçi:

tibb üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

M.R.QULIYEV

Rəsmi opponentlər:

tibb üzrə elmlər doktoru, professor

T.H.HÜSEYNOVA

tibb üzrə fəlsəfə doktoru

K.M. BABAYEV

Aparıcı müəssisə: Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun stomatologiya və üz-çənə cərrahiyyəsi kafedrası

Dissertasiya işi «_20_»__02__2014-ci il saat _____-da Azərbaycan Tibb Universitetinin nəzdindəki FD 03.015 Dissertasiya Şurasının iclasında müdafiə olunacaqdır.

Ünvan: AZ 1022, Bakı şəhəri, Bakıxanov küçəsi, 23, Azərbaycan Tibb Universitetinin iclas zalı

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Tibb Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat «_»_____2014-ci ildə göndərilmişdir.

FD 03.015 Dissertasiya

Şurasının elmi katibi,

tibb üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

N.A.PƏNAHOV

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Tədqiqatın aktuallığı: Statistik məlumatlara əsasən, müxtəlif istehsalat şəraitlərində peşə xəstəlikləri geniş yayılmışdır ki, ilk yerdə tənəffüs orqanlarının xəstəlikləri, ikinci yerdə yüksək səsli müəssisələrdə çalışanların, üçüncü yerdə isə radioaktiv maddələrin təsirinə məruz qalan şəxslərin xəstəlikləri durur (Измеров Н.Ф., 2000; Сорокин А.В., 2001).

İstehsalat faktorlarının bu sahədə çalışan insanların orqaniziminə təsirinin qiymətləndirilməsi, zədələnmələrin və peşə xəstəliklərinin yayılması və ağırlıq dərəcəsinin öyrənilməsi əsasında aparılır.

Ətraf mühitin və istehsalatın zərərli amillərin insan orqanizminə təsirinin öyrənilməsində təcrübənin çox olmaması, eyni zamanda belə ekstremal əmək şəraitində işləyənlərdə stomatoloji problemlərin aktual qalması ilə xarakterizə olunur. Belə ki, kariyes və qeyri-karioz zədələnmələrin ağız boşluğu selikli qişasının parodont xəstəliklərinin yayılmasının və intensivliyinin artmasının, müxtəlif istehsalat amillərinin təsiri ilə baş verməsi təyin edilmişdir. (Пименов С.В., 2001; Филимонова С.В., 2002;)

İstehsalat işçilərində stomatoloji xəstəliklərin əmələ gəlməsinin əsas səbəblərindən biri də müasir texnologiyada geniş istifadə olunan kimyəvi maddələrdir ki, ədəbiyyatda bu haqda məlumat demək olar ki, azdır. Respublikamızda istehsalatda çalışanların əsas hissəsini neftkimya sənayesində işləyən insanlar təşkil edir ki, istehsalat amillərinin neqativ təsirinin müasir təbabətin əsas problemi hesab edilən insan orqanizminin sağlamlığına təsirinin öyrənilməsi vacib sayılır.

Müasir dövrdə daha çox zərərli sənaye müəssisələrində çalışan işçilərə və bu müəssisələrə yaxın regionlarda yaşayan əhali arasında stomatoloji profilaktika proqramlarının həyata keçirilməsinə diqqət yetirilir. (Həsənov V.M., 2009; Hüseynova S.T., 2010; Голенова Е.О., 1994; Раввинская А.А., 1998)

Bununla əlaqədar olaraq istehsalatın zərərli sahələrində çalışanlarda stomatoloji xəstəliklərinin xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, həmin şəxslərə adekvat stomatoloji yardımın təşkil olunmasına və təkmilləşməsinə zəmin yaradacaq.

İşin məqsədi: İstehsalat faktorlarının işçilərin stomatoloji statusuna təsirinin qiymətləndirilməsi.

Tədqiqatın vəzifələri:

1. Aparılan tədqiqatlar əsasında ayrı-ayrı sexlərdə çalışan işçilər arasında stomatoloji vəziyyətinin müqayisəli qiymətləndirilməsi.

2. İstehsalatda çalışanlar arasında əsas stomatoloji xəstəliklərin yayılması və intensivliyinin yaşdan, iş təcrübəsindən və istehsalatın zərərli amillərindən asılılıq dərəcəsini təyin etmək.
3. Zavod fəhlələrinin ağız boşluğunun vəziyyətinin təsir mexanizminin mikrobioloji və biokimyəvi müayinələrlə təyin edilməsi.
4. Üz-çənə nahiyəsinin iltihabi xəstəliklərinin kompleks müalicə vasitələrinin və üsulların effektivliyinin kliniko-laborator qiymətləndirilməsi.
5. Müxtəlif zərərli əmək şəraitində çalışan zavod işçilərinə tibbi və təşkilatı müəssisələri cəlb etməklə stomatoloji müalicəyə ehtiyacın həcmi təyin etmək və stomatoloji xidmətin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə xüsusi proqramın işlənilib hazırlanması.

Elmi yenilik: Normal və zərərli istehsalat sahələrində (sexlər) çalışan işçilər arasında stomatoloji xəstəliklərin göstəricilərinin müqayisəli qiymətləndirilməsi və müxtəlif əmək şəraitlərinin əsas stomatoloji xəstəliklərin yayılması və intensivliyinə təsiri ilk dəfə öyrənilmişdir.

Zərərli istehsalat şəraitində çalışan işçilər üçün müalicə-profilaktika tədbirləri çərçivəsində stomatoloji xidmətin təkmilləşmiş proqramı tərtib edilmişdir.

İlk dəfə olaraq ixtisaslı həkim – stomatoloq tərəfindən zərərli istehsalat şəraitində çalışan işçilərdə normativlərə əsaslanaraq planlı stomatoloji dispanserləşdirilməsi həyata keçirilməsi üçün normativlər təqdim olunmuşdur.

Anoloji yaş qruplarında olan zərərli istehsalat sahəsində və normal əmək şəraitində çalışan işçilər arasında ağız boşluğu selikli qişasında və parodontun sümük toxumalarında gedən dərin patoloji dəyişikliklər müqayisəli aspektdə öyrənilmişdir.

İstehsalatın zərərli təsirlərinə məruz qalmış işçilərin müxtəlif stomatoloji müalicə və protezlənməyə olan təlabatı ilk dəfə öyrənilmişdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Müxtəlif zərərli şəraitdə çalışan işçilərin ağız boşluğunun sanasiyası və profilaktika tədbirlərinə olan təlabatı təyin edilmişdir.

Stomatoloji statusun vəziyyətinə əsaslanaraq işçilərin stomatoloji yardımının təşkilatı əsaslandırılması dispanserləşdirmə prinsipi ilə həyata keçirilmişdir.

Qarşıya qoyulan məsələlərini həlli zərərli istehsalat sahələrində çalışan peşə sahiblərinin, digər tibb işçiləri ilə yanaşı, həkim –

stomatoloqlar tərəfindən də dövrü olaraq tibbi baxışdan keçməsinə zəmanət verəcəkdir.

Əldə olunacaq elmi statistik məlumatlara əsasən istehsalat amilləri ilə şərtlənən parodontun və dişlərin sərt toxumalarının patolojiyalarının inkişaf və progressivləşmə riskinin azaldılmasına yönəlmiş müalicə – profilaktika tədbirlərinin təkmilləşdirilməsi dəqiqləşdirilmişdir.

Müdafiyə çıxarılan əsas müddəalar:

- Parodontun iltihabi xəstəliklərinin etio-patogenezi və müalicəsi stomatologiyanın ən aktual problemdir,
- Parodontda patoloji proseslər yerli amillərlə yanaşı, həm də ekzogen və yerli amillərin qarşılıqlı əlaqəsindən də yaranır
- İltihabəleyhinə və antibakterial təsirə malik preparatların istifadəsi zamanı orqanizmin immunobioloji reaktivliyinin azalması, allergik reaksiyaların meydana gəlməsi kimi neqativ hallar orqanizmin qoruyucu xüsusiyyətlərini artıran təbii mənşəli, bioloji neytral, ağrıkəsici, iltihabəleyhinə, antimikrob, reperativ təsirə malik olan preparatların geniş tətbiq edilməsinə səbəb olmuşlar.

İşin aprobasiyası. Tədqiqatın nəticələri aşağıdakı konfranslarda müzakirə edilmişdir:

Family health in the XXI Century, Part I, Torremolinos (Spain) – Perm (Russia) 2011; Tamerlan Əziz oğlu Əliyevin anadan olmasının 90 illiyinə həsr olunmuş elmi konfrans. Dissertasiya işi ATU-nun Terapevtik Stomatologiya kafedrasının 28 iyun 2013-cü il tarixli 14 sayılı və FD 03.015 Dissertasiya Şurası nəzdindəki Aprobasiya Şurasının 28 noyabr 2013-cü il tarixli 5 sayılı iclaslarında geniş müzakirədən keçmişdir.

Publikasiyalar. Dissertasiyanın mövzusu üzrə 11 elmi iş çap olunmuşdur.

İşin həcmi və strukturu. Dissertasiya işi giriş hissədən, terminlərin şərti qısaldılmış göstəricilərindən, ədəbiyyat icmalından, şəxsi tədqiqatlardan və onların müzakirəsindən, nəticələr, praktik tövsiyələr və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Ədəbiyyat siyahısı 251 mənəbdən ibarətdir.

Dissertasiya işinə 18 cədvəl və diaqram, 26 şəkil daxil edilmişdir. İş cəmi 140 səhifədən ibarətdir.

TƏDQIQATIN MATERIAL VƏ METODLARI

“Тенториум-Чилидония” preparatının parodontit zamanı parodontun yumşaq toxumalarına müalicəvi təsir effektivliyini

aydınlaşdırmaq üçün adadovşanları üzərində təcrübələr qoyulmuşdur. Təcrübə qrupu heyvanlarından liqatura açıldıqdan sonra 7,14,21 və 28-ci günlərdə parodont toxumalardan biopstatlar götürülərək histomorfoloji və histokimyəvi tədqiqatlar aparılmışdır. Bu tədqiqat üsullarının köməkliyi ilə müayinə olunan obyektlərdə parodont toxumaların struktur zədələnməsinə səbəb olan bir sıra fermentlərin aktivliyinin dəyişilməsi öyrənilib.

Həm kontrol, həm də təcrübə qrupu heyvanlarının hər birinin diş əti toxumalarının müvafiq şöbələrindən 3 tikə kəsilib götürülmüşdür. Bu nümunələrin 2-də histoloji müayinələrin aparılması üçün tikələr 10%-li neytral formalində fiksə edilmişdir. Digər 3-cü tikələrdə isə bəzi histokimyəvi müayinələrin aparılması üçün toxuma nümunələri bərk karbon qazında ("quru buzda") dondurulmuşdur.

I qrup - müalicə məqsədi ilə ənənəvi dərman preparatlarından (korsodil, xlorheksidin və s.) istifadə olunmuş XQP-li 30 xəstə daxil olmuşdur; **II qrup** - "Tentorium-Чилидония" əsasında antibakterial və immunomodulyasiyaedici təsirə malik dərman preparatlarını tətbiq etməklə kompleks müalicə olunmuş 30 pasiyent; **III qrup** - Heç bir müalicə tədbirləri təyin edilmədən, ancaq ağız boşluğunun profilaktik gigiyenası aparılan 25 pasient.

Ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyətinin obyektiv dəyərləndirilməsi üçün diş ərpi indeksi (Loe-Silness, 1964), sadələşdirilmiş gigiyenik indeksi OHİ-S (Green İ.S., Vermillion İ.K., 1964), diş ətinin vəziyyətini, iltihabi prosesin aşkar edilməsi və yayılmasını isə PMA (Shour S., Massler M., 1947) Parma C. (1960) modifikasiya indeksi ilə qiymətləndirmişlər. Tədqiqatın statistik analizi müxtəlif statistik metodlarla aparılmışdır (orta hesab ölçüsü— M, onların orta standart səhvi (nöqsanı)—m, student əhəmiyyət kriteriyası—t, fərqlərin düzgünlük dərəcəsi— p müəyyən edilmişdir). Materialın statistik işlənilməsi tətbiqi statistik analizin, standart program paketinin istifadəsi ilə yerinə yetirilmişdir (Statistica for Windows v. 6.0).

ŞƏXSİ TƏDQIQATLARIN NƏTİCƏLƏRİ

Parodontun iltihabi xəstəliklərinin zərərli istehsalat şəraitində çalışanlar arasında rastgəlmə tezliyinin qiymətləndirilmişdir. Müxtəlif zərərli istehsalat şəraitlərində parodont toxumalarında yaranan xəstəliklərin rastgəlmə tezliyini təyin etmək məqsədi ilə 320 xəstə arasında kliniki-epidemioloji tədqiqatlar həyata keçirilmişdir. Tədqiqat qruplarına,

istehsalatda çalışanların əksəriyyətini təşkil edən, orta və daha yuxarı yaş qruplarına aid olan şəxslər daxil edilmişdir.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının təklif etdiyi indeks üzrə alınan nəticələrin analizinə əsasən orta yaş qruplarında normal şəraitdə çalışan insanlarla müqayisədə sağlam parodontu olan şəxslər azlıq təşkil etmişdir. Belə ki, 30-40 yaşlarında olan və zərərli istehsalatda çalışan 90 xəstənin $8,89 \pm 3,00\%$ - də parodont toxumalarında demək olar ki, heç bir patoloji dəyişiklik nəzərə çarpmamışdır. Bu rəqəm yaş artdıqca azalır. Yuxarıda qeyd olunan daha cavan işçilərlə müqayisədə sonrakı yaş qrupunda alınan nəticələrin statistik analizi tətbiq olunan indeksin göstəricilərinin $4,17 \pm 1,82\%$ civarında təyin etmişdir. III tədqiqat qrupuna daxil edilən və daha yuxarı yaş qrupuna aid olan zavod işçilərində sağlam parodonta ümumiyyətlə rast gəlinməmişdir. Orta hesabla tədqiqat qrupuna aid aparılan araşdırmaların nəticələrinə əsasən zərərli istehsalat şəraitində çalışan 320 fəhlə və qulluqçular arasında sağlam parodont $4,06 \pm 1,10\%$ hallarda müəyyən edilmişdir. Apardığımız tədqiqatların əsas məqsədi zərərli faktorların parodontun yumşaq və sərt toxumalarında əmələ gələn iltihabi və destruktiv xəstəliklərin ağırlıq dərəcəsinə və gedişatına təsir mexanizminin və əsas etioloji və patogenetik səbəblərin aşkar edilməsidir. Əsas stomatoloji xəstəliklərdən sayılan parodontopatiyaların ilkin kliniki təzahürü sayılan diş əti qanaxmasına daha cavan şəxslərdə yaşlılarla müqayisədə daha çox hallarda rast gəlinmişdir (Cəd. 1).

Kliniki-epideimoloji tədqiqatların nəticələrinin indeks vasitəsilə qiymətləndirilməsi zamanı qeyd olunan faktor tədqiqatlar aparılan Neft-kimya müəssisələrində çalışan və 30-40 yaş qruplarına aid olan şəxslərin $13,3 \pm 3,58\%$ -də aşkar edilmişdir. Bu o biri qruplarla müqayisədə daha yüksək olmuşdur. Müqayisə üçün qeyd etmək lazımdır ki, 40-50 yaşlarında olan və həmin müəssisələrdə çalışan 120 xəstənin ağız boşluğunda diş ətində baş verən qanaxma təqribən $7,50 \pm 2,40\%$ hallarda müşahidə edilirdi. Ən böyük yaş qrupunda isə ümumiyyətlə parodont toxumalarının xəstəliklərinin ən yüngül kliniki əlamətlərinin rastgəlmə tezliyi daha aşağı nəticələrlə xüsusiyyətləndirildi. Aparılan tədqiqatlar zamanı həmin şəxslərdə daha çox dişəti üstü və dişəti altı diş çöküntülərinə və patoloji parodontal ciblərə rast gəlinmişdir. Burada əsas diqqəti cəlb edən məqamlardan biri yuxarıda qeyd olunan problemlərin nəzərəçarpan dərəcədə cavan yaş qruplarında olmasıdır. Belə ki, sərt diş çöküntüləri $37,78 \pm 5,11\%$ 30-40 yaşlarında olan xəstələrdə aşkar edilmişdir. Həmçinin yüksək nəticələr, 4-5 mm dərinliyində olan patoloji ciblərin rastgəlmə tezliyi üzrə də müəyyən edilmişdir.

Parodont xəstəliklərinin yayılması (CPITN)

Yaş qrupları	Xəstələrin sayı	Xəstələrin sayı, %				
		Sağlam parodont	Qanaxma	Diş daşları	Parodontal ciblər	
					4-5 mm	6 mm daha dərin
30 – 40	90	8,89 ± 3,00	13,33 ± 3,58	37,78 ± 5,11	30,00 ± 4,83	10,00 ± 3,16
40 – 50	120	4,17 ± 1,82	7,50 ± 2,40	30,83 ± 4,22	40,00 ± 4,47	17,50 ± 3,47
50 yaşdan yuxarı	110	-	-	56,36 ± 4,73	30,91 ± 4,41	12,73 ± 3,18
ümumi:	320	4,06 ± 1,10	6,56 ± 1,38	41,56 ± 2,76	34,06 ± 2,65	13,75 ± 1,93

Parodont xəstəliklərinin yayılma və intensivliyini təyin etdikdə yüksək nəticələrin alınması parodontoloji yardıma olan təlabatın da yüksək səviyyəyə çatmasına zəmin yaratmışdır. Eyni zamanda oxşar nəticələr parodont xəstəliklərinin intensivliyini təyin etdikdə əldə edilmişdir. Zərərli istehsalat şəraitində fəaliyyət göstərən fəhlə və qulluqçular arasında parodont toxumalarının vəziyyətini qiymətləndirdikdə daha çox hallarda sağlam sekstantlar cavan əməkdaşlarda aşkar edilmişdir.

Belə ki, əgər yaşı çox olan pasiyentlərdə (40-50 yaş) sağlam parodontlu sekstantların sayı $0,28 \pm 0,05$ olmuşdursa, I qrupa daxil olan şəxslərdə (30-40 yaş) nəticə daha yuxarı səviyyədə olmuş və $0,87 \pm 0,10$ civarında təyin edilmişdir. Parodont xəstəliklərinin daha ağır formalarına təzahür edən, nəzərdə diş çöküntüləri və dərin patoloji ciblər tutulur, faktorların rastgəlmə tezliyi II və III qruplarda I qrupla müqaisədə daha yüksək nəticələrlə xarakterizə olunmuşdur. Məsələn, ən dərin (6 mm və daha dərin) patoloji parodontal ciblər müşahidə edilən sekstantların sayı $0,73 \pm 0,08$ miqdarında ən yaşlı əməkdaşların ağız boşluğunda aşkar edilmişdirsə, I qrupda göstərici nisbətən aşağı səviyyəyə düşərək $0,41 \pm 0,07$ təşkil etmişdir. Qeyd olunan və parodont xəstəliklərinin ən ağır kliniki təzahürü sayılan faktor üzrə ən yüksək statistik rəqəmlər II müayinə qrupunda əldə edilmişdir və burada 6 mm və daha dərin patoloji ciblərlə olan sekstantların miqdarı $0,03 \pm 0,09$ civarında təyin edilmişdir.

Alınan nəticələr və onların statistik analizi faktorların arasında ən aktualı və həll olunması məhz ilkin parodontoloji yardımın əsasını təşkil edən diş daşlarının kənarlaşdırılmasıdır. Qeyd olunan məsələ üzrə ən yüksək nəticələr II və daha çox III qrupda aşkar edilmişdir. Belə ki, 40-50 yaşlarında zərərli istehsalat şəraitində çalışan əməkdaşlar arasında parodontoloji yardıma və diş çöküntülərinin kənarlaşdırılmasına olan tələbat uyğun olaraq $88,33 \pm 2,93\%$ və $70,83 \pm 4,15\%$ olmuşdursa, daha böyük yaş qruplarında yuxarıda qeyd olunan faktorlar üzrə göstəricilər artaraq maksimal dərəcəyə çatmış 100% və $87,27 \pm 3,18\%$ civarında təyin edilmişdir. Bütün müayinə edilən şəxslər üzrə aparılan tədqiqatlar ən aşağı nəticələrin gigiyenik maarifləndirmə üzrə olmasını aşkar etmişdir. Ümumiyyətlə isə alınan nəticələrin kriterial analizi zərərli istehsalat şəraitində çalışan insanların stomatoloji statusunun qeyri-qənaətbəxş vəziyyətdə olmasını təyin etmişdir.

Xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır ki, tərəfimizdən tətbiq edilən apipreparat stomatoloji praktikada uzun müddət ərzində geniş istifadə edilən antiseptiklərlə müqayisədə demək olar ki, ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyətinə eyni təsir göstərmişdir. Məsələn, 3-cü əsas qrupa aid olan 13 xəstənin ağız boşluğunda apipreparatın tətbiqindən sonra öyrənilən indeks üzrə nəticələr kəskin azalmışdır; bioloji neytral propolis əsaslı vasitənin tətbiqindən əvvəl Fyodorov-Volodkina indeksinin göstəricisi $2,68 \pm 0,079$ olmuşdursa, müalicə tədbirlərindən dərhal sonra nəticələr $1,55 \pm 0,037$ civarında təyin edilmişdir. Bu qrupla müqayisədə indeks üzrə daha müsbət nəticələr ənənəvi antiseptik xlorheksidinin tətbiqindən sonra əldə etmək mümkün olmuşdur. Belə ki, qeyd olunan dərman vasitəsinin istifadəsindən sonra indeks göstəriciləri $1,43 \pm 0,065$ təşkil etmişdir. Yalnız ənənəvi profilaktik vasitələrin (müxtəlif diş məcunlarının) tətbiq edildiyi kontrol qrupda müalicədən sonra alınan nəticələr o biri qruplarla müqayisədə daha yüksək olmuşdur – $1,96 \pm 0,01$. Parodont toxumalarında yaranan patoloji dəyişikliklərin kliniki qiymətləndirilməsi parodontal və papilyar-marginal-alveolyar indekslərinin vasitələri ilə aparılmışdır. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, həmin indekslər ilk dəfə stomatologiyada tətbiq edilən apipreparatın iltihabəleyhinə effektivliyinin təyin edilməsində də istifadə olunmuşdur. Alınan nəticələrə əsasən xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, ən yüksək iltihab əleyhinə təsirə propolis əsaslı və aplikasiyalar şəklində tətbiq edilən “Tentorium-Чилидония” malik olmuşdur. Belə ki, PMA indeksinin nəticələri məhz qeyd olunan vasitə tətbiq edilən 3-cü əsas qrupda kəskin aşağı düşmüşdür: müalicədən əvvəl indeksin göstəricisi $46,1 \pm 0,50$ olmuşdursa, müalicədən dərhal sonra rəqəmə 3 dəfədən də çox azalmış və $14,0 \pm 0,37\%$ təşkil etmişdir.

Nisbətən zəif, yalnız qənaətbəxş iltihabəleyhinə təsir ənənəvi antiseptiklər tətbiq edildikdə də müəyyən edilmişdir. Burada öyrənilən indeks üzrə göstəricilər $18,9 \pm 0,47\%$ civarında qiymətləndirilmişdir. Müalicədən sonra maksimum nəticələr I-ci kontrol qrupunda əldə edilmişdir. Aparılan müalicə-profilaktika tədbirlərinin effektivliyinin daha dəqiq qiymətləndirilməsi məqsədi ilə stomatologiyada istifadə olunan parodontal indeksin (Pİ) nəticələri üzrə də araşdırmalar aparılmışdır. Qeyd olunan indeksin göstəricilərinin statistik analizi zamanı əvvəlki indekslər üzrə alınan nəticələrlə müqayisə etdikdə anoloji və demək olar ki, oxşar göstəricilər aşkar etmişdir.

Məsələn, ilk dəfə praktiki stomatologiyada tətbiq edilən bioloji neytral preparatın istifadəsindən sonra parodontal indeksin göstəricilərinin kəskin azalma faktoru məhz 3-cü əsas qrupda müəyyən edilmişdir. Belə ki, əgər bu qrupda nəticə $0,61 \pm 0,027$ olmuşdursa, kontrol və şərti kontrol qruplarda nəticələr kəskin fərqlənmiş və uyğun olaraq $0,95 \pm 0,055$ və $0,94 \pm 0,058$ təşkil etmişdirlər. Tətbiq edilən yeni müalicə və profilaktika tədbirlərinin yüksək effektivliyi tədqiqatların sonrakı etaplarında aparılan kliniki müayinələrin nəticələri ilə təsdiq edilmişdir. Belə ki, tərəfimizdən 3 aydan sonra xəstələrin ağız boşluğunda aparılan indeks qiymətləndirməsi və alınan nəticələr bioloji neytral apipreparatların o biri ənənəvi kimyəvi vasitələrlə müqayisədə daha yüksək profilaktik təsirə malik olmasını müəyyən etmişlər (Cədv.2).

Cədvəl 2

Müalicədən sonra ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyəti

Qrup- lar	Xəstə- lərin sayı	Fyodorov- Volodkina İndeksi		PMA indeksi (%)		Parodontal indeks	
		müalicədən əvvəl	3 ay sonra	müalicədən əvvəl	3 ay sonra	müalicədən əvvəl	3 ay sonra
I qrup	15	$2,90 \pm$ $0,095$	$1,72$ \pm $0,064$ *	$47,8 \pm$ $0,75$	$28,7 \pm$ $0,57$ *	$2,51 \pm$ $0,081$	$1,89 \pm$ $0,072$ *
II qrup	12	$2,51 \pm$ $0,07$	$1,56$ \pm $0,042$ *	$51,4 \pm$ $0,71$	$33,4 \pm$ $0,52$ *	$2,70 \pm$ $0,044$	$1,30 \pm$ $0,095$ *
III qrup	13	$2,68 \pm$ $0,08$	$2,49$ \pm $0,069$	$46,1 \pm$ $0,50$	$22,3 \pm$ $0,77$ *	$2,45 \pm$ $0,069$	$0,80 \pm$ $0,037$ *

Məsələn, 3-cü tədqiqat qrupunda qeyd olunan müddətdə əldə edilən və hər 3 indeksi əhatə edən göstəricilərin daha qənaətbəxş olması əsas qrupda müəyyən olmuşdur. Burada Fyodorov-Volodkina gigiyenik indeksi, PMA və Pİ indeksləri üzrə də nəticələr o biri qruplarla müqayisədə daha aşağı rəqəmlərlə qiymətləndirilmişdir: $22,3 \pm 0,77\%$; $0,80 \pm 0,037$. Müqayisə üçün qeyd etmək lazımdır ki, ənənəvi xlorheksidinin tətbiqindən 3 ay sonra qeyd olunan indekslər üzrə alınan nəticələr daha yüksək olmuşdur: PMA indeksi üzrə göstəricilər orta hesabla $33,4 \pm 0,52\%$, parodontal indeks üzrə $1,30 \pm 0,095$ təşkil etmişdir. Parodontal indeks üzrə kontrol qrupda göstəricilər maksimal səviyyədə müəyyən edilmişdir – $1,89 \pm 0,072$; əsas və ən vacib məqamlardan biri zərərli istehsalat şəraitində çalışan insanların ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyətinin uzun müddət qənaətbəxş vəziyyətdə qalmasıdır. Qeyd olunan anoloji situasiya bütün qruplarda müəyyən edilmişdir.

“Тенториум-Чилидония” preparatının parodontit zamanı parodontun yumşaq toxumalarına müalicəvi təsir effektivliyini aydınlaşdırmaq üçün adadovşanları üzərində təcrübələr qoyulmuşdur. Bu məqsədlə çəkisi (2,5-3,2 kq) arasında olan 50 baş adadovşanı götürülmüşdür. Təcrübə heyvanları 3 qrupa bölünmüşdür:

1-ci qrup təcrübə heyvanlarında eksperimental parodontit modelini yaratdıqdan sonra heyvanlar heç bir müalicə almamış və patoloji prosesin öz-özünə sağlması dinamikası izlənilmişdir (kontrol qrupu).

2-ci qrup heyvanlarda liqatura qoyulmasının 7-ci günündən etibarən liqatura açıldıqdan sonra eksperimental parodontit zonası 0,05% -li xlorheksidin məhlulu ilə irriqasiya edilmişdir. Proses 10 gün müddətində təkrarlanmışdır (I əsas qrup).

3-cü qrup heyvanlarda isə liqatura açıldıqdan sonra diş ətinin 10 gün müddətində “Тенториум-Чилидония” preparatı ilə sanasiyası aparılmışdır (II əsas qrup).

Nəzarət qrupu təbii olaraq göstəricilərin ən az dəyişdiyi qrup olmuşdur. Heç bir kənar müdaxilənin tətbiq edilmədiyi bu qrupda stromada neytrofil infiltrasiyası, eozinofil infiltrasiyası və nekroz parametrlərində 4 həftə ərzində heç bir təcrübə heyvanına aid nümunədə (bundan sonra sadəcə nümunə adlandırılacaqdır) dəyişiklik görülməmişdir. Limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyası ilk həftədə sadəcə 1 nümunədə ($0,083 \pm 0,083$), 2-ci və 3-cü həftələrdə 2 nümunədə ($0,167 \pm 0,112$), sonuncu həftədə isə 3 nümunədə ($0,25 \pm 0,131$) 1 ballıq intensivliklə rast gəlinmişdir. Fibroz toxuma və kollagen liflərin proliferasiyası 1-3-cü həftələrdə 3 nümunədə ($0,25 \pm 0,131$), 4-cü həftə isə 4 nümunədə ($0,33 \pm 0,142$) 1 ballıq intensivliklə rast gəlinmişdir. Nəzarət qrupunun epitel parametrlərinə nəzər yetirdiyimiz

zaman 4 həftə ərzində heç bir nümunədə displaziya və metaplaziya aşkarlanmadığı görünür. Epitel toxumasında eroziya və ona uyğun olaraq fibrin liflərinin çöküntüləri ilk 3 həftədə heç bir nümunədə rast gəlinməmişdir. Şərti nəzarət qrupu göstəricilərin ən yüksək həddinin müşayət olunduğu qrup olmuşdur. Paradontit modelinin yaradıldığı, lakin heç bir müalicə tətbiq edilməyən bu qrupda əsasən kəskin toxuma zədələnməsini xarakterizə edən əlamətlərə rast gəlinmişdir. Limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyası 4 həftə boyunca bütün nümunələrdə bu və ya digər intensivlikdə müşahidə edilmişdir. Belə ki, ilk həftədə orta hesabla $1,42\pm 0,149$, 2-ci həftədə $2,08\pm 0,193$, 3-cü həftədə $1,75\pm 0,179$ və 4-cü həftədə $1,42\pm 0,149$ intensivliklə limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyası qeydə alınmışdır. Göründüyü kimi təcrübənin ilk həftəsindən etibarən bu parametrdə əhəmiyyətli dəyişikliklər baş vermişdir. Bu göstərici 2-ci həftədə ən yüksək həddə çatmış və sonrakı həftələrdə azalaraq ilk həftədə müşahidə etdiyimiz göstərici ilə eyniləşmişdir.

Şərti nəzarət qrupunda stroma parametrlərinə nisbətən epitel parametrləri daha az dəyişilmişdir. Epitel parametrlərindən kəskin toxuma zədələnməsi üçün xarakterik sayılan eroziya və fibrin liflərinin çöküntüsü bu qrupda ən yüksək göstəricilər ilə təmsil olunmuşdur. Eroziyanın orta göstəriciləri ilk həftədə $2,17\pm 0,241$, 2-ci həftədə $1,08\pm 0,193$, 3-cü həftədə $0,25\pm 0,131$, 4-cü həftədə isə $0,083\pm 0,083$ olmuşdur. Göründüyü kimi eroziya da kəskin toxuma zədələnməsini təmsil edən digər parametrlər kimi ilk həftədən etibarən dinamik olaraq azalmışdır.

Müqayisə qrupunun göstəricilərində də stromal parametrlər daha qabarıq rəqəmlərlə ifadə olunmuşdur. Limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyasının göstəriciləri 4 həftə boyunca azalan istiqamətdə müşahidə edilmişdir. Belə ki, ilk həftədə bu göstərici $0,83\pm 0,207$, 2-ci həftədə $0,42\pm 0,149$, 3-cü həftədə $0,25\pm 0,131$, 4-cü həftədə isə $0,17\pm 0,112$ olmuşdur. Kəskin iltihabı xarakterizə edən neytrofil infiltrasiyası ilk həftədə $0,50\pm 0,195$ orta göstərici ilə qeydə alınmışdır. Şərti nəzarət qrupundan fərqli olaraq sonrakı həftələrdə heç bir nümunədə neytrofil infiltrasiyası müşahidə edilməmişdir.

Əsas qrup parametrlərinin göstəriciləri müqayisə qrupunun göstəriciləri ilə oxşarlıq göstərmişdir. Burada da əsas dəyişiklik stromal parametrlərdə müəyyən edilmişdir. Limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyasının göstəriciləri bu qrupda da 4 həftə boyunca azalan istiqamətdə müşahidə edilmişdir. İlk həftə bu parametrin orta göstəricisi $1,0\pm 0,213$, 2-ci həftə $0,58\pm 0,149$, 3-cü həftə $0,33\pm 0,142$, 4-cü həftə isə $0,083\pm 0,083$ olaraq qeydə alınmışdır. Müqayisə qrupundan fərqli olaraq kəskin iltihabı xarakterizə edən neytrofil infiltrasiyası həm ilk, həm də 2-ci

həftədə görünmüşdür və müvafiq olaraq orta göstəricisi $0,67 \pm 0,188$ və $0,17 \pm 0,112$ olmuşdur. Eytrofil infiltrasiyasına uyğun olaraq nekroz da ilk 2 həftədə müşahidə edilmişdir və müvafiq olaraq orta göstəriciləri $0,33 \pm 0,142$ və $0,083 \pm 0,083$ şəkildə olmuşdur (cədvəl 3).

Cədvəl 3.

Əsas qrupda parametrlərin həftələr üzrə orta göstəricisi

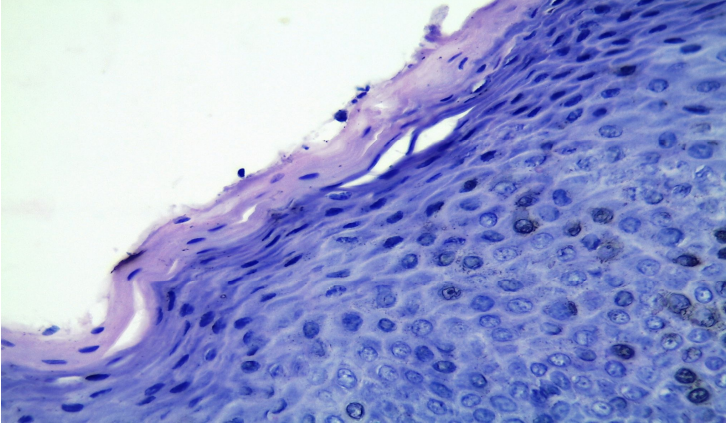
Müşahidə müddəti	Stromal parametrlər						Epitelial parametrlər					
	LP	Nİ	Eİ	N	FK	QD	E	A	K	D	M	FD
I həftə	$1,0 \pm 0,213$	$0,67 \pm 0,188$	0	$0,33 \pm 0,142$	$0,33 \pm 0,142$	$0,58 \pm 0,229$	$0,5 \pm 0,23$	$0,083 \pm 0,083$	$0,083 \pm 0,083$	$0,17 \pm 0,112$	0	$0,67 \pm 0,225$
II həftə	$0,58 \pm 0,149$	$0,17 \pm 0,112$	0	$0,083 \pm 0,083$	$0,75 \pm 0,218$	$0,33 \pm 0,142$	$0,083 \pm 0,083$	$0,083 \pm 0,083$	0	0	0	$0,083 \pm 0,083$
III həftə	$0,33 \pm 0,142$	0	$0,083 \pm 0,083$	0	$0,833 \pm 0,241$	$0,25 \pm 0,131$	0	$0,083 \pm 0,083$	0	0	0	0
IV həftə	$0,083 \pm 0,083$	0	$0,083 \pm 0,083$	0	$0,833 \pm 0,241$	$0,25 \pm 0,131$	0	$0,083 \pm 0,083$	0	0	0	0

LP: Limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyası; Nİ: Neytrofil infiltrasiyası; Eİ: Eozinofil infiltrasiyası; N: Nekroz; FK: Fibroz və kollagen liflərin proliferasiyası; QD: Qan dövrəni pozğunluğu; E: Eroziya; A: Akantoz; K: Keratinizasiya; D: Displaziya; M: Metaplaziya; FD: Fibrin depozitlər.

Fibroz və kollagen liflərin proliferasiyası müqayisə qrupundan fərqli olaraq bu qrupda daha zəif təzahür etmişdir. Belə ki, ilk həftədə bu parametrin orta göstəricisi $0,33 \pm 0,142$, 2-ci həftə $0,75 \pm 0,218$, 3-cü həftə $0,833 \pm 0,241$, 4-cü həftə isə $0,833 \pm 0,241$ olmuşdur və göründüyü kimi dinamik olaraq artmışdır. Qan dövrəni pozğunluqları isə müqayisə qrupundan daha qabarıq şəkildə özünü göstərmişdir və orada da olduğu kimi dinamik olaraq azalmışdır. Qan dövrəni pozğunluğu ilk həftə $0,58 \pm 0,229$, 2-ci həftə $0,33 \pm 0,142$, 3-cü və 4-cü həftələrdə isə $0,25 \pm 0,131$ orta göstəriciləri ilə təzahür etmişdir.

Stroma parametrlərinin göstəriciləri bu qrupda da aşağı göstəricilər ilə təmsil olunmuşdur. Eroziyanın orat göstəricisi ilk həftədə $0,50 \pm 0,23$, 2-ci həftədə isə $0,083 \pm 0,083$ olmuşdur. Sonrakı həftələrdə heç bir nümunədə eroziya qeydə alınmamışdır. Eyni tipli dinamika fibrin liflərinin çöküntüsünü göstərən rəqəmlərdə də müşahidə olunmuşdur. Bu parametrin ilk həftə orta göstəricisi $0,67 \pm 0,225$, 2-ci həftə isə $0,083 \pm 0,083$ olmuşdur. Sonrakı həftələrdə isə eroziyada olduğu kimi heç bir nümunədə qeydə alınmamışdır. Akantoz 4 həftə boyunca yalnız 1 nümunədə, 1 ballıq intensivlikdə (orta göstərici $0,083 \pm 0,083$) qeydə alınmışdır (şəkl.1).

Keratinizasiya və displaziya yalnız ilk həftə alınan nümunələrdə müşahidə edilmişdir. Keratinizasiya yalnız bir nümunədə 1 ballıq intensivlikdə (orta göstərici $0,083 \pm 0,083$), displaziya isə 2 nümunədə, hər birində 1 ballıq intensivlikdə (orta göstərici $0,17 \pm 0,112$) qeydə alınmışdır. Metaplaziya təcrübə müddətində bu qrupdakı heç bir nümunədə aşkarlanmamışdır.

Şəkil 1. Əsas qrupundan olan dovşandan 1-ci həftədə alınan dişəti biopsiyasında səthi epitelədə zəif dərəcəli keratinizasiya (boyaq: hematoksilin-eozin; böyütmə: x400).

Dördüncü həftədə də kəskin toxuma zədələnməsini əks etdirən parametrlərin göstəriciləri azalmış, toxumaların bərpasını xarakterizə edən göstəricilər isə artmağa davam etmişdir. Limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyasının intensivliyinə görə qrupların ardıcılığı dördüncü həftədə dəyişmişdir. Bu göstəricinin ən yüksək həddi şərti nəzarət qrupunda saxlanılsa da, üç həftə boyunca bu parametrin ən aşağı həddini göstərən nəzarət qrupu parametrin intensivliyinə görə 2-ci, müqayisə qrupu 3-cü, əsas qrup isə 4-cü olmuşdur. Statistik nəticələr 4-cü həftədə də limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyasının şərti nəzarət qrupunda digər qruplar ilə müqayisədə çox yüksək ($<0,001$) dürüst fərqlə daha intensiv olduğunu göstərmişdir. Digər qruplar arasında isə statistik olaraq heç bir əhəmiyyətli fərq aşkar edilməmişdir. Neytrofil infiltrasiyası son həftədə də yalnız şərti nəzarət qrupunda qeydə alınmışdır və digər qruplar ilə müqayisədə statistik olaraq əhəmiyyətli nəticə əldə edilməmişdir. Son həftədə müqayisə qrupunda eozinofil infiltrasiyasının 4 həftə boyunca ən yüksək həddi qeydə

alınmışdır. Əhəmiyyətli fərqlə daha aşağı göstərici isə əsas qrupda qeydə alınmışdır. Bu parametrlərin də müxtəlif qruplar üzrə göstəriciləri son həftədə statistik olaraq əhəmiyyətli nəticələr verməmişdir. Nekroz son həftədə heç bir nümunədə aşkarlanmamışdır.

Qan dövranı pozğunluqları 4-cü həftədə də ən yüksək həddə şərti nəzarət qrupunda, daha az intensivlikdə sıra ilə nəzarət, əsas və müqayisə qruplarında görünmüşdür. Statistik hesablamalara görə qan dövranı pozğunluqları şərti nəzarət qrupunda əsas və müqayisə qruplarına görə çox yüksək ($<0,001$) dürüst fərqlə, nəzarət qrupuna görə isə zəif ($<0,05$) dürüst fərqlə daha intensiv olmuşdur. Digər qrupların müqayisəsi zamanı isə statistik olaraq əhəmiyyətli nəticə müəyyən edilməmişdir.

Dördüncü həftədə də epitel parametrlərindən heç birində statistik olaraq əhəmiyyətli nəticə əldə edilməmişdir və yenə də ən çox dəyişiklik akantoz parametri üzrə qeydə alınmışdır. Digər qruplardan fərqli olaraq şərti nəzarət qrupunda bütün parametrlər üzrə dəyişiklik müşahidə edilmişdir və parametrlərinin göstəriciləri digər qruplar ilə müqayisədə daha qabarıq olmuşdur.

Beləliklə propolis tərkibli “Tridoium” preparatının parodontitin müalicəsində effektivliyini araşdırmaq məqsədi ilə dovşanlarda yaradılmış parodontit modeli üzərində 4 həftə boyunca aparılan tədqiqat işinin nəticələri aşağıdakı şəkildə olmuşdur:

klassik müalicə üsulu (xlorheksidin) ilə “tridonium” preparatının müalicəvi dəyərini müqayisə etdikdə statistik olaraq heç bir əhəmiyyətli fərq aşkarlanmamışdır. Statistik hesablamaların nəticələrinə görə bu iki müalicə üsulundan heç biri digərindən üstün ya da əksik deyildir; ayrı-ayrılıqda müvafiq olaraq müqayisə və əsas qrupun göstəricilərinin dinamikasına nəzər yetirdikdə isə məlum olur ki, “tridoium” ilə müalicə alan dovşanlar ilə müqayisədə xlorheksidin ilə müalicə alan dovşanlarda iltihab və nekroz əlamətləri daha tez aradan götürülür; yenə də ayrılıqda qrupların göstəricilərinin dinamik dəyişikliyinə görə demək olar ki, xlorheksidin ilə müalicə zamanı toxumaların bərpası əsasən fibroz toxumanın hesabına baş verir və “tridonium” ilə müalicə alan dovşanlara nisbətən daha kobud çapıq toxuması formalaşır; bu iki qrupun göstəriciləri arasında digər bir fərq də “tridonium” ilə müalicə alan dovşanlara nisbətən xlorheksidin ilə müalicə almış dovşanlarda eozinofil infiltrasiyasının daha intensiv olmasıdır. Bu göstəricilər arasında statistik dürüst fərq aşkarlanmasa da bu nəticəyə gəlmək olar ki, çox cüzi fərqlə xlorheksidin uzun müddətli müalicələrdə “tridonium”a nisbətən daha allergikdir; müqayisə və əsas qrupların epitel göstəriciləri arasında isə nisbətən əhəmiyyətli fərq fibrin liflərinin çöküntüsünün əsas qrupda daha intensiv olmasıdır.

NƏTİCƏLƏR

1. CPITN indeksinin nəticələrinə əsasən 40-50 yaşlarında parodontoloji yardıma olan tələbat $88,33 \pm 2,93\%$ olmuşdursa, daha böyük yaş qrupunda göstəricilər artaraq maksimal dərəcəyə çatmışdır-100%.
2. Tətbiq edilən apipreparat “Tentorium” stomatoloji praktikada uzun müddət ərzində geniş istifadə edilən antiseptiklərlə müqayisə etdikdə onun da ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyətinə müsbət təsiri aşkarlanmışdır.
3. PMA indeksinin göstəriciləri “Tentorium” tətbiqindən sonra kəskin aşağı düşmüşdür: müalicədən əvvəl indeksin göstəricisi $46,1 \pm 0,50$ olmuşdursa, müalicədən sonra nəticələr azalaraq $14,0 \pm 0,37\%$ təşkil etmişdir.
4. Propolis əsaslı “Tentorium” vasitənin tətbiqindən əvvəl Feodorova-Volodkina indeksinin göstəricisi $2,68 \pm 0,079$ olmuşdursa, müalicə tədbirlərindən dərhal sonra nəticələr $1,55 \pm 0,037$ civarında təyin edilmişdir.
5. “Tentorium” preparatının eksperimentdə tətbiqindən sonra parodontun yumşaq toxumalarının morfofunksional xüsusiyyətləri və histokimyəvi parametrləri intakt diş ətinin histokimyəvi göstəricilərinə uyğun olmuşdur.

PRAKTİKİ TÖVSIYƏLƏR

1. Tədqiqatların nəticələri əsasında istehsalat şəraitində çalışanlara parodontoloji yardımın göstərilməsi, parodont toxumalarında gedən iltihabi-destruktiv proseslərin xüsusiyyətlərinin qiymətləndirilməsi diaqnostik modelini müəyyən etmişdir ki, bu da öz növbəsində kompleks müalicə-profilaktika tədbirlərinin təkmilləşdirilməsinə imkan yaradır.
2. Kliniki, tədqiqatların nəticələrinə əsasən, parodontun iltihabi xəstəliklərinin və onların ağırlaşmalarının profilaktika və müalicəsində, “Tentorium-Чилидония” propolis mənşəli dərman preparatlarının praktikada tətbiqi əsaslandırılmışdır.
3. Bioloji aktiv və praktiki zərərsiz təbii müalicə vasitələri parodont toxumalarında regenerasiya proseslərini qüvvətləndirir.
4. İşlənmiş üsul və müalicə vasitələri eyni zamanda işçilərinin həyat keyfiyyətinin yüksəlməsinə xidmət edəcək.

DİSSERTASIYA MÖVZUSUNA DAİR DƏRC EDİLMİŞ ELMİ İŞLƏRİN SİYAHISI:

1. İstehsalat faktorlarının əsas stomatoloji xəstəliklərin yayılması və intensivliyinə təsiri.// Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri 2013, №1, səh.162-165 (həmmüəl. Səfərov A.M., Məmmədov F.Y)
2. Parodontopatiyaların müalicə və profilaktikasında apipreparatların tətbiqinin effektivliyi.// Azərbaycan Tibb Jurnalı/ 2013, №2, səh.40-43 (həmmüəl. Məmmədov F.Y., Nəsirova X.B, Cavadov R.A.)
3. Parodontitlərin yayılmasında zərərli istehsalat faktorlarının rolu.// Azərbaycan Tibb Jurnalı //2013, №2, səh.83-86.
4. Neft-kimya sahəsində çalışan əməkdaşlar arasında aparılan kliniki-epidemioloji tədqiqatların nəticələri. // “Sağlamlıq”, 2013, №2, səh.135-138.
5. İstehsalatın müxtəlif zərərli amillərin parodont toxumalarında xəstəliklərin yaranmasında etioloji «əhəmiyyəti». //”Sağlamlıq” № 3, 2013, səh.156-158 (həmmüəl. Səfərov A.M., Fərəcov R.S.).
6. Müxtəlif istehsalat şəraitində çalışan insanlar arasında parodont xəstəliklərinin yayılması. // Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, 2013, №2, səh.91-94 (həmmüəl. Məmmədov F.Y., Əliyeva Ü.R.)
7. Müxtəlif istehsalat müəssisələrində çalışan heyətin parodont toxumalarının vəziyyətinin qiymətləndirilməsi. //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, 2013, № 2, səh.94-97 (həmmüəl. Səfərov A.M., İsmayılov D.İ.)
8. Сравнительно-гистологическая характеристика десневой ткани кроликов при экспериментальном пародонтите //Научно-практический журнал для стоматологов «Пародонтология», том XV, 2(55), 2010, стр.8-12, Санкт-Петербург (соавт.З.И.Гараев, А.Ч.Пашаев, И.А.Гасанов)
9. Медико-биологическая характеристика и химический состав некоторых видов пряно-ароматических растений флоры Азербайджана //Qafqazın stomatoloji yenilikləri, Bakı, 2010, № 16, s. 88 (həmmüəl. Məmmədov F.Y.).
10. Современные проблемы организации стоматологической помощи среди работников производств с вредными условиями труда // Family health in the XXI Century (of the XVI International Scientific Conference 27 April - 4 May 2012 Budapest, Hungary), Part II, Budapest – Перм 2012, стр. 72 (соавт. Гурбанов С.Н.)

11. Совершенствование методов ранней профилактики стоматологических заболеваний среди работников отраслей нефтехимической промышленности.// World of medicine and biology, №4(42), Украина, Полтава-2013. стр.86-90.

ОРУДЖЕВ АХМЕД ВАГИФ ОГЛЫ

СОСТОЯНИЕ ПОЛОСТИ РТА У РАБОТНИКОВ ОБЪЕДЕНЕНИЯ «AZƏRKİMYA» И МЕРЫ ПО ЛЕЧЕНИЮ И ПРОФИЛАКТИКЕ У НИХ ОСНОВНЫХ СТОМАТОЛОГИЧЕСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ

РЕЗЮМЕ

Отсутствие исследований по определению стоматологического статуса, в частности, среди лиц, занятых в предприятиях нефтехимической промышленности, ограниченный зачастую прием традиционных антибактериальных препаратов, подчеркивает актуальность настоящей работы, которая позволила установить распространенность и интенсивность воспалительных заболеваний пародонта, выявить потребность в пародонтологической помощи у данного контингента населения и подобрать оптимальные по эффективности действия биологически нейтральные лечебно-профилактические средства. Для изучения влияния неудовлетворительных производственных условий на распространенность и интенсивность пародонтитов, как одного из основных стоматологических заболеваний с применением индекса CRITN были проведены клинические исследования сотрудников, разделенных на три возрастные группы. Согласно полученным результатам у большинства сотрудников указанных предприятий были выявлены патологические процессы различных степеней тяжести в тканях пародонта. Высокий уровень распространенность и интенсивности заболеваний пародонта привел к повышению потребности в некоторых видах стоматологической помощи. Так, максимальные значения по показателям потребности в пародонтологической помощи были выявлены в возрастной группе 40-50 лет с наиболее частой встречаемости карманов 4-5мм.

Цель настоящих исследований состояла в определении эффективности использования апипрепаратов в комплексном лечении воспалительных заболеваний пародонта. Эффективность лечебных препаратов определялась индексной оценкой: индекс Федорова-Володкина, индексы РМА и РІ. Согласно полученным данным, наиболее положительными результаты по всем трем индексам были получены в основной группе. Вышеуказанное подтверждалось данными исследований, проведенных сразу после лечения и через 3 месяца после его окончания.

Во время сравнительного статистического анализа каждой из двух групп с условно-контрольной группой процессы лимфоцитарно-плазмоцитарной и нейтрофильной инфильтрации в группе сравнения, где применялся 0,02% раствор хлоргексидина, характеризовались более выраженным течением, чем в основной группе, где применялось лекарственное средство на основе прополиса (особенно в первые недели экспериментальных исследований). Аппипрепарат «Гридопиум», можно сказать, оказывает такое же влияние на патологический очаг в тканях пародонта, как и классический метод лечения, но чуть в меньшей степени, являясь причиной коллагеновой пролиферации, и отличается от традиционных средств чуть менее слабым противовоспалительным действием.

ORUJEV AHMAD VAQIF

ORAL HEALTH IN WORKERS OF «AZƏRKİMYA» CORPORATION AND TREATMENT PROPHYLAXIS MEASURES OF MAJOR DENTAL DISEASES AMONG THEM

SUMMARY

The absence of studies to determine the oral health status, particularly among workers in the petrochemical industry, are often limited acceptance of traditional antibiotics, underscores the urgency of this work, which has allowed to establish the prevalence and intensity of inflammatory periodontal disease, identify the need for periodontal care in this group of the population and select the optimal on the effectiveness of biologically neutral treatment products. For the estimation the role of undesirable factory situation in the prevalence and intensity of one of the main dental disease – periodontitis among the worker have been performed clinical investigations by the use of CPITN indexes. According to the received results in the oral cavity of these persons are found out pathological change in the periodontal tissue. The high prevalence of periodontitis result in the high level of demand in the emergency dental procedures. So that, the need in the periodontal treatment among the worker 40-50 years old and with high quantity of periodontal packets 4-5mm in the deep reach maximal level.

The purpose of the study - to determine the effectiveness of apipreparat in treatment of inflammatory periodontal diseases. The effectiveness of prescribed medicine are estimated by the use of Fedorov-Volodkina, PMA and PI indexes. More desirable results are received in the III group of patient. It is approved by the result of investigations that performed immediately after and 3 month later.

Although not statistically significant differences were found between the core group and the comparison group, the mean boundary parameters and simultaneously analyze relationships both groups conditionally control group is shown that while the classical method (0,02%-chlorhexidine) treatment as compared with “Tentorium” inflammatory symptoms disappear quickly, the recovery process for the treatment of cellular structures defined by a conventional method, fibrous collagen proliferation, which in turn means the formation of coarse fibrous scar tissue. Appipreparat “Tentorium” can be said to have the same effect on the pathological lesion in the periodontal tissues, as well as the classic method of treatment, but to a lesser extent, causing the proliferation of collagen, and is different from the traditional means little slow inflammatory action, confirmed by statistical data.

Kağız formatı 60x84 ¹/₁₆.
Sifariş 474 Tiraj 100.

Azərbaycan Tibb Universitetinin
mətbəəsində çap edilmişdir.

Tel.: 595-55-76

МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

ОРУДЖЕВ АХМЕД ВАГИФ ОГЛЫ

**СОСТОЯНИЕ ПОЛОСТИ РТА У РАБОТНИКОВ ОБЪЕДНЕНИЯ
«AZƏRKİMYA» И МЕРЫ ПО ЛЕЧЕНИЮ И ПРОФИЛАКТИКЕ У
НИХ ОСНОВНЫХ СТОМАТОЛОГИЧЕСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ**

3226.01 – Стоматология

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по медицине

БАКУ – 2014